

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՕՐԱԳԻՐ

ԺԵ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 4.

1857

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15.

քարոյական

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ազգև ե քարոյական մարդ ¹ :

Այսչափ խորհրդածութիւններուն հետեանքն այն է՝ թէ կրնայ մէկը ամէն օր ամէն ժամ ճանչնալ ազգին վիճակին վրայ տարուէ տարի եղած փոփոխութիւնը, գիտնալով որ իր վախճանին յարմար պիտի ըլլայ իր կենաց ընթացքը : Ասան զի ազգին վախճանը որ երջանիկ վայելք է, կենաց ընթացքն ալ վերի յիշած կրքերէն սրբուած՝ պիտի ըլլայ խաղաղաւէտ անդորրութեան մէջ իրարու ձեռնտուութեամբ պատրաստութիւն այն երջանիկ վայելիցը : Հիմա այս ճշմարտութիւնը փնտուէ ազգը կազմող անձանց վրայ, և կը տեսնես որ շատերուն կենաց ըն-

թացքը այլ և այլ կրից մէջ շփոթած է, որոնց վախճանն ալ ՚ի հարկէ իրենց կենաց ընթացիցը կը հետեի՝ որ է թըշուառութիւն : Այլ յայտնի է որ մէկ մարդու մը քաջառողջութիւնը և հիւանդութիւնը իր անդամներուն որպիսութեանէն կը հետեի. ուրեմն եթէ ազգի մը անդամները կրից մէջ յուզելու հետ են, ըսել է թէ ազգն ալ կրից մէջ կը տանջուի : Այլ ինչպէս որ ազգը մէկ մարդէ մը շատ աւելի զօրաւոր, կարող և երևելի է՝ շատ տեսակ կատարելութիւններ ունեցող մարդիկներէ բաղկացած ըլլալով, այսպէս ալ երբ այն ազգը բաղկացրնող անձինք այլևայլ կրքերէ յուզեալ ըլլան, ազգը քան զմէկ մարդը շատ աւելի կը տանջուի և շատ աւելի մեծ թշուառութեան մէջ

¹ Տես հտ. ԺԲ, էրես 225, 257 : հտ. ԺԴ, էրես 69, 133, 213, 262, 325, 358 :

ընկղմած կը գտնուի , և իր վիճակն ալ շատ աւելի խեղճ կը կոչուի :

Արդ որովհետեւ ամէն տեսակ յառաջադիմութեան սկիզբն է ճանչնալը ձեռք զարկած գործոյն նպատակը և անոր հասնելու ճամբան , և իր որչափ հեռու կամ մօտ ըլլալը այն նպատակէն և ճամբէն , անոր համար մարդուս բնական կրքերէն առաջ եկած ծուռ գաղափարները շտկելու ճամբաները ցուցնելէն ետեւ , հարկ կը սեպենք ազդելու՝ թէ ազգը քանի որ իր տգիտութեանը մէջն է՝ հեռու կը պտրտի երջանկութեան ճամբէն , որով որչափ որ ալ աշխատի՝ չկրնար հասնիլ իր ցանկալի վախճանին յերջանկութիւն : Աստի պէտք է որ յայտնապէս գիտնայ թէ քանի որ յուզեալ մտօք , անխաղաղասէր կենօք , զանազան կրիւք կը տագնապի խաղաղութի փնտռելով և հանգստութիւն , միշտ թշուառ պիտի ըլլայ ազգին վիճակը . և բոլոր իր աշխատանքը և թափած քրտինքը ուրիշ բանի պիտի չօգնեն , բայց եթէ օրէ օր աւելի թշուառութե մէջ ընկղմելու ինքզինքը : Ասան զի , ինչպէս որ տեսանք , ազգի մը վիճակը լաւնալու առաջին պարզ յայտնի նշանն է ընկերսիրութիւնը ազգին անդամոցը մէջ : Ասաղաղասիրութիւնը ամենուն սրտին խորը տնկուած պիտի ըլլայ . և փոփոխ ձեռնտուութիւնն ամենայն անդամոց՝ իրենց սովորական գործքը , առանց արհամարհելու անդամներէն մէկը՝ թէ և անարգ ըլլայ , թէ և վիրաւոր , թէ և քաղցկեղիւ բռնուած ըլլայ և վնասակար . այլ պէտք է որ ամէնքը իրարու վրայ նային իբրև իրենց անդամակցացը , և ամենայն սիրով ջանան ձեռքերնէն եկած օգնութիւնն ընելու , խիստ տկարին ցաւակից ըլլան . ինչուան նաև անբժշկելի հիւանդ անդամին վրայ ցաւակցելով պէտք եղած դարմանն ընեն :

Այս խորհրդածութիւններէն այս հետեանքը կ'ելլէ՝ թէ ազգին վիճակը ճանչնալու և միաբանական ընկերսիրութիւն ունենալու մեծապէս կ'օգնէ բնական օրինաց հմտութիւնը , որովհե-

տե բնութիւնը ինչպէս ուրիշ ամէն բանի մէջ այս բնական օրինօքը կը կարգաւորուի , այսպէս ալ մարդուս բարոյական գործոց մէջ պէտք է որ նոյն օրէնքը երևնայ , իշխէ , և զազգը միացնէ և ընէ մէկ բարոյական մարդ . անոր համար քաղաքական օրէնքն ալ այս բնականին վրայ հիմնած է :

Անաց մեզի խօսելու ազգին մէջը գտնուած եօթներորդ և ութերորդ ծուռ գաղափարներուն վրայ , որոնց առաջինն է՝ իր ազգին ընելու բարիքը օտար ազգին ընել : Արչափ ծանր և դառն է մէկ ազգասէր և մտաւոր անձի մը տեսնել իր ազգը կարօտ ամէն տեսակ օգնութեան , և ինքզինքը անկարող օգնելու . հապա որչափ աւելի սաստիկ կ'ըլլայ ցաւը՝ երբ տեսնէ որ ազգին մէջէն՝ ազգին այս , այն պիտոյիցը օգնելու կարող անձ մը չճանչնալով , կամ թէ ըսեմ , չմտածելով իր որ ազգին կենդանութեան մասն ըլլալը , և իր անդամակցաց տկարութիւններն ու խեղճութիւնը , կը փութայ օտար ազգի մը անդամոցը օգնելու՝ զրկելով իր ազգայինքը այնպիսի ազգային իրաւանց վայելքէ մը , զորն որ եթէ ազգին մէջէն չըսեմ շատերը , այլ միայն գլխաւորները եթէ ընելու ըլլան , այս ազգ անուանեալ բարոյական մարդը յետին թշուառութեան մէջ իյնալով՝ մեռած է մրն ալ գէշ խրղճալի վիճակ կ'ունենայ : Ա՛ի և նոյն տգիտութիւնն է պատճառ՝ որով այս ծուռ գաղափարին վնասներն ալ կը կրէ ազգը : Այս աւելի ցաւալին այն է՝ որ հոս չեն դադրիր անոնք . վասն զի շատեր եղեր են և կան՝ որ չէ թէ միայն օտարազգեաց ձեռքերնէն եկած բարիքն ընելու հետ եղեր են , որով իրենք իրենց ազգին ամենևին օգտակար չեն եղած , այլ և բաց 'ի օգտակարութեան պակսութենէն՝ վնասակար ալ գտնուեր են ազգին՝ անոր անդամներէն ալ կըրցածնուն չափ օտարացընելով ազգէն՝ սկսեալ իրենցմէ , մոռնալով ինչ ազգ ըլլալին , և օտար ազգի անուն վրանին առնելով , կամ թէ անուամբ միայն ազգէն կոչուելով . իսկ իրօք և ոչ իսկ ճանչ-

նալ ուզելով իրենց ազգայինքը , լեզուին հետ մէկտեղ փափաքելով մոռնալու իրենց ազգին անուան ալ , և ազգին յիշատակն ալ ջանալով մտքերնէն հանելու :

Այս մեծ սխալման պատճառն է ազգութեան գաղափարը չունենալը . որուն վրայ վեր 'ի վերոյ մտածելով կրնայ մէկը ծուռ հետեանք մը հանել՝ թէ որովհետեւ ազգութեան գաղափարը մարդուս բնական չէ , անոր համար օտար կարօտ մարդու մը բերնէն կտրելով յատուկ իր ազգին օգնելու պարտքը ամէն մարդու համար չէ . վասն զի յայտնի է թէ այն գաղափարն որ մարդուս բնական չէ՝ ըսել է թէ հարկաւոր ալ չէ . որովհետեւ կը տեսնենք որ Աստուած տպաւորած է սրտերնուս մէջ ամէն մեզի հարկաւոր եղած բաներուն գաղափարները , զորն որ բարի մարդ մը չկրնար իրմէն հեռացրնել առանց արատելու իր խղճմտանքը :

Այսպիսի ծուռ դատմունքը շտկելու համար կը հարկաւորինք ցուցրնելու թէ այս ազգութեան գաղափարն ալ սրտերնուս մէջ տպաւորուած մէկալ գաղափարներուն կարգն է . որն որ հարկաւոր է ոչ միայն քաղաքականութիւնը ծաղկեցրնելու համար , այլ և քրիստոսական կրօնքին պայծառութեանը և աւետարանական ճշմարտութեանը սարածուելուն համար . և այնպէս ալ բնական է մարդուս՝ որ իր ազգը չհոգացողն ու ատեցողը յայտնի կոյր խղճմտանքի տէր է . այսինքն թէ ազգութեան գաղափարը ունի իր սրտին մէջ և անկից հետեւած պարտքերը կրնայ ճանչնալ թէ որ քիչ մը մտադրութիւն ընել ուզենայ : Ասան զի պէտք է գիտնալ՝ որ մարդուս սրտին բնական եղած այս հարկաւոր գաղափարները երկու տեսակ են . ոմանք յայտնի և պարզ . այնպէս որ բանաւոր անձ մը որչափ ալ տգէտ ըլլայ՝ չկրնար չճանչնալ . զոր օրինակ բարիք ընողին չարիք չընել . ծնողքը սիրել , պատուել . ուրիշին ունեցածը չյափշտակել . վնասուելէն զգուշանալ , և այլն : Իսկ երկրորդ տեսակի են անոնք՝ որ մէկէն մարդուս մտաց չեն զարնել , բայց

երբ քննելով մտածէ ուղիղը իմանալու մտքով , կը հասկընայ և կը բռնադատի 'ի գործ դնելու . զոր օրինակ են՝ զԱստուած պէտք է ճանչնալ ու պաշտել . կարօտելոց պէտք է օգնել . բնական պակասութեանց վրայ պէտք չէ ծիծաղիլ . ամենուն բարիքը պէտք է ուզել , և այլն . ահա ասոնց կարգն է ազգութեան և անոր պարտքերուն գաղափարն ալ , որ չմտածողի մը առջին աւելորդ բան մը կը կարծուի . բայց երբ անոր միութեան օգտութիւնները քննէ մէկը՝ և բաժանման վնասները , և թէ ինչպէս մարդ ազգութե՛ն ինչ ըլլալը ճանչնալ սկսելուն պէս՝ կը սկսի սիրել ու անոր պահպանութեանը հոգ տանիլ , այն ատենը կ'իմանայ որ այս բնական է մարդուս , և բնական ըլլալուն՝ անոր պահպանութեան օգտութիւնն ալ մեծ է , և զանցառութե՛ն վնասն ալ աւելի մեծ :

Ասան զի Աստուած զմարդս ընկերական ստեղծեր է , և կարօտ սուրբելու իր վախճանին հասնելու համար պէտք եղածները կարողութեամբ իրեն դատմանը : Վասնի որ աշխարհիս երեսը մարդիկ քիչ էին՝ մարդկային ընկերութիւններն ալ պզտիկ էին , որոնք կը կոչուին նահապետական ընկերութիւք . և այս ընկերութեանց անդամքը զիրար կը հոգային . բայց երբոր շատցան մարդիկ՝ հարկ եղաւ ընկերութիւններն ալ մեծցրնել՝ որպէս զի կարենան օգնել իրարու : Ասկից յայտ է որ ազգ ըսածնիս ուրիշ բան չէ , բայց եթէ մէկ մեծ գերդաստան մը . ուստի ինչպէս որ գերդաստանի մը անձինք պարտրկան են զիրար սիրելու և իրարու վրայ ամէն կարևոր իննամքն ընելու , նոյն պարտքին տակն են մէկ ազգի մը մէջի ամէն ազգայինք ալ . և ինչպէս որ անձ մը իրեն նախատինք կը սեպէ , և բնութեամբ ալ կը խորշի , չուզէր թողուլ իր գերդաստանը և ուրիշ գերդաստանի մը անձ ըլլալ . և այս այնչափ բնութեան դէմ գործք է՝ որ եթէ հնար ըլլայ գրանուիլ այդպիսի անձի մը , կ'անարգուի այն գերդաստանէն՝ ուսկից որ կը բաժնուի , և կ'արհամարհուի անոնցմէ՝ ու

րոնց մէջ որ կ'երթայ կը խառնուի , ա-
նոնցմէ օտար ըլլալուն համար : Այս-
պէս ալ իրենց ազգէն օտարացած ան-
ձինք նախատուած են ամենէն . և աւել-
լի սաստիկ նախատանաց արժանի են
անոնք՝ որոնց ազգը հին է և պատուա-
ւոր մեծամեծ բարեմասնութեամբք՝
ինչպէս որ է մեր ազգն ալ . հնութեամբ
բը անուանի , մեծամեծ յիշատակնե-
րով նախանձելի , բնութեան ձիրքերով
ամէն ճանչցողներէն գովուած : Այս ա-
կայն շատերը կրնան ըլլալ որ ազգի մը
բարոյական մարդ ըլլալուն գաղափարը
չունենալով , և անկից առաջ եկած և գա-
լու հետեւանքները չճանչնալով , իրենք
իրենց և ազգին թշուառութիւնը կրրկ-
նապատկելու հետ կ'ըլլան այլ և այլ
ծուռ գաղափարներով , որոնց վնասնե-
րը , և որոնցմէ ազատելու ճամբաները
թէպէտև ընդհանրապէս ըստ կարի
ցուցրցինք , բայց քանի որ ընդհանուր
հիմնական սկզբունքը ազգայնոց մտաց
մէջ չշտկուիր՝ անոնք ալ 'ի գործ չեն
դրուիր : Հիմնական սկզբունք ըսելով
կ'իմանամ զայն ներքին ազգումնը՝ զոր
Արարիչն բնութեան դրեր է մարդուս
բնութեանը մէջ , սիրելու ինքզինքը և
իր մերձակորները և ինամբով հոգալու
զանոնք ըստ կարգի , նաև ընդհանուր
ամէն մարդու վրայ գութ թ ցուցրնելու :
Ահա այս ճանաչմունքը պէտք է որ
զարթնու ազգայնոց սրտին մէջ . սա
մարդս իմ ազգս է , իմ գերդաստանէս
է . Աստուած զմարդ ընկերական ստեղ-
ծեր է որ զիրար հոգան . սա մարդս Աս-
տուծոյ ինծի տուած ընկերներուն մէկն
է . մենք մէկ ազգ ենք , մենք իրարու
անդամ ենք . մարդուս անդամները զի-
րար չեն ատեր . անդամներէն մէկը ա-
տելը ինքզինքն ատել է . ինքզինքն ատե-
լը բնութեան դէմ գործք է . ուրեմն
եթէ զազգս ատեմ , եթէ իմ ազգիս
յատկութիւնները վրայէս կորսնցրնեմ ,
որոնց գլխաւորն է լեզուն , ես բնական
օրինաց դէմ կը գործեմ : Ահա այս սկզբ-
բունքը այնպէս կը կապէ մարդուս միտ-
քը , որ ինչ և իցէ ազգին վնասակար
եղած գաղափարէ մը սարսափելով կը

խորշի . և չէ թէ միայն ինքն ազգէն
չօտարանար , այլ և զայն բարիքն որ ազ-
գային անձի մը կրնայ ընել , թողու ու
օտարի մը ընելը՝ յափշտակութեան յան-
ցանք կը սեպէ : Այլ յիրաւի իսկ կրնանք
ըստ քաղաքական օրինաց անձնասպան
անուանել զայն մարդը՝ որ կը թողու իր
ազգը կ'օտարանայ ու օտար ազգի մը
մէջ կ'երթայ կ'ընկղմի . և յափշտակող
աւազակ զայն մարդը՝ որ իր ազգայնոց
ընելու բարիքը օտարին կ'ընէ , իր մէկ
անդամին իրաւամբք ըլլալու բարիքէն
կը զրկէ զինքը՝ և ուրիշ օտարի մը կ'ըն-
ծայէ : Ար 'ի վերոյ նայելով՝ այս գործ-
քերս անտարբեր բաներ կ'երևան . մա-
նաւանդ եթէ բարիք ընելու մտքով այլ
և այլ պարագաներու մէջ , այլ և այլ
անձինք այսպիսի գործքեր ըրած ալ ըլ-
լան և ընեն :

Այս խորհրդածութիւններով ըսել
չենք ուզեր թէ օտարազգոյ ամենեւին
բարիք պէտք չէ ընել . այլ զայն՝ թէ
պէտք է սիրոյ օրինաց կարգը պահել ,
ճանչնալ թէ ազգ՝ մեծ գերդաստան ը-
սել է , ուստի ամէն մարդ պարտրկան
է նախ իր գերդաստանին պէտքը հո-
գալ . և երբ կը տեսնէ զուրիշը իրմէն
թշուառ , այն ատեն առանց զրկանք
մը ընելու իրեններուն՝ օտարին ալ օգ-
նել :

Ստածէ մէյմը , ու բարեսէր ըն-
թերցող , թէ որ մէկը միտքը դնէր թէ
մարդասպանութիւնը և յափշտակու-
թիւնը , ըստ բնական օրինաց , բարե-
րարութեան գործքեր են , ու 'ի գործ
դնէր զանոնք . անկէ աւելի բարբարոս
և բնութեան օրինաց անձանօթ մարդ
կրնա՞ր գտնուիլ . ահա ուրեմն նոյնպէս
են քաղաքական օրինաց առջին այն
մարդիկը՝ որ իրենց ազգէն օտարանալ
յանձն կ'առնուն , և օտարի քան թէ
իրենց ազգայնոց բարիք ընելու հետ են :

Շարունակութիւնն ու վերջը
գալ յօրոսածով :

